

РОЗДІЛ I

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК: 343.2(045)

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2022-78-1-19-27>

Северінова Олександра Борисівна,

доктор юридичних наук, доцент
(Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Маріуполь)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3013-9815>

ФУНКЦІЯ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано історико-правові засади й теоретико-методологічні аспекти становлення та розвитку функції оборони держави. Класифіковано й систематизовано структурні елементи функції оборони держави, надано її комплексне авторське визначення. Зроблено висновок, що функцію оборони сучасної правової держави слід розуміти як природне, іманентно притаманне призначення держави як унікальної політичної організації всього суспільства, що проявляється в її обов'язку щодо захисту екзистенціально важливих національних інтересів через реалізацію цілісного комплексу нормативно визначених повноважень органів і посадових осіб публічної влади. До того ж функція оборони здійснюється в інтересах усього суспільства, яке утворює політичну націю – народ певної держави, з метою забезпечення стану захищеності життєво важливих національних інтересів від актів зовнішньої агресії чи будь-яких інших форм незаконного зовнішнього втручання до сфери внутрішніх справ суверенної держави.

Ключові слова: оборона; функції держави; державний суверенітет; державний апарат; права держава.

Постановка проблеми. Серед зовнішніх функцій сучасної держави особливе місце посідає функція оборони, урахувавши також необхідність забезпечення державного суверенітету, політичної незалежності, територіальної цілісності в умовах виникнення принципово нових «гібридних» загроз та відсутність належного нормативно-правового регулювання способів протидії новітнім формам агресії як у міжнародному праві, так і у внутрішньому законодавстві багатьох держав.

Теоретико-методологічна специфіка вказаної функції полягає в тому, що оборона держави забезпечується завдяки правовим формам та методам як у питаннях внутрішньої політики, так і щодо зовнішнього аспекту захисту життєво важливих інтересів суспільства й держави.

Крім того, необхідно зазначити, що накопичений потенціал загроз внутрішнього та зовнішнього характеру на сьогодні досяг такого критичного рівня в нашій державі, за якого без теоретичної розробки та подальшого практично-прикладного впровадження

ефективних правових механізмів забезпечення національної безпеки та оборони на порядку денному може виникнути цілком реальне питання про існування України як цілісної та суверенної держави, що також підкреслює важливість та своєчасність дослідження теоретичних основ становлення та розвитку функції оборони держави.

Особливо гостро ця проблема постає в наявних умовах зовнішньої збройної агресії Російської Федерації та контрольованих нею незаконних збройних формувань проти державного суверенітету, політичної незалежності, територіальної цілісності нашої держави, включаючи фактичну окупацію іноземною державою Автономної Республіки Крим та тимчасову втрату контролю над окремими районами Донецької та Луганської областей. Усе це потребує деталізації оборонних повноважень державних органів, упорядкування субординаційних відносин на всіх рівнях публічної влади, переорієнтування державного апарату на діяльність під час військових дій, ухвалення чітких норм про воєнний стан та правовий режим антитерористичної операції, адже перемога у справедливій та легітимній з точки зору міжнародного права та внутрішнього законодавства самообороні Українського народу від зовнішньої агресії може бути досягнута виключно в поєднанні з пануванням принципу верховенства права та суворим дотриманням законності конституційними суб'єктами забезпечення функції оборони держави.

З означених позицій пояснюється й обумовлюється важливість та своєчасність дослідження історико-правових та теоретико-методологічних засад визначення і реалізації функції оборони держави, що становить актуальне науково-практичне завдання сучасної теоретико-правової науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі історико-правові й теоретичні аспекти визначення і реалізації функції оборони держави, а також загальні теоретичні та практичні аспекти забезпечення миру й безпеки відображено в роботах багатьох дослідників. Слід звернути увагу на внесок таких вітчизняних авторів, як М. П. Вавринчук, О. Л. Копиленко, О. І. Масензов, В. М. Олуйко, Г. П. Ситник, Д. О. Тихомиров, Ю. С. Шемшученко, П. П. Шляхтун та ін. Водночас варто зауважити, що в проведених правових дослідженнях немає комплексного аналізу теоретико-методологічних та історико-правових засад становлення і розвитку функції оборони держави в умовах сучасних загроз та небезпек, зокрема, у контексті зовнішньої збройної агресії в її новітніх «гібридних» формах втілення.

Метою статті є визначення історико-правових та теоретико-методологічних аспектів становлення, розвитку та сучасної реалізації функції оборони держави.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи теоретичні уявлення про функції держави, насамперед варто зазначити, що в загальному науковому (філософському) значенні термін «функція» (від лат. function – виконання, здійснення) було введено Г. Лейбніцем як «відношення двох об'єктів, у якому зміні одного відповідає зміна іншого»; «зовнішній прояв якостей якого-небудь об'єкта в даній системі відносин» [1, с. 178]. У юридичній літературі вказаний термін набув іншого значення, загальним визначенням якого є «обов'язок, коло діяльності; призначення, роль» [2, с. 54; 3, с. 556], тобто в контексті розкриття іманентної сутності держави як суб'єкта правових відносин це означає «обов'язок держави», «коло діяльності держави», «призначення держави», «роль держави». Зокрема, оборону суспільства та захист його життєво важливих інтересів від зовнішньої агресії як одну з ключових зовнішніх функцій держави є всі підстави вважати її обов'язком, роллю, призначенням, а також, відповідно, однією з необхідних сфер діяльності публічної влади, що притаманна їй як стороні суспільного договору й відображена в чинних нормах позитивного права.

Зважаючи на особливості оборони як досить специфічної галузі правового регулювання та державно-правового забезпечення, доцільним убачаємо розглядати її в інтерпретації

природно притаманного державі призначення, що відображає безпосередньо її ознаки та сутність як політичної організації всього суспільства.

Подібне ставлення до оборони як спільного інтересу цілого суспільства, а не лише абсолютного монарха чи певної політичної еліти або, навпаки, класу у класових теоріях держави і права є результатом історичного діалектичного розвитку уявлень про правову державу з яскраво вираженою позакласовою, загальносоціальною домінантою. Іншими словами, функція оборони в сучасних умовах суспільно-правового розвитку з концептуальної точки зору є проявом інтересів суспільства в цілому та кожного його окремого члена, а не тільки державного апарату у вузькому тлумаченні змісту цієї конструкції.

Як цілком слушно зауважує в цьому контексті В. О. Затонський, основні інтерпретації визначення поняття функцій держави, однією з яких є і функція оборони, можуть бути зведені до кількох доктринальних поглядів [4, с. 65]. Згідно з першою позицією функції держави – це основні напрями у змісті діяльності держави, що визначаються її завданнями [5, с. 7], а це означає, що вся діяльність держави «розпадається на певні сторони, напрями, канали, по яким «розтікається» політика держави» [5, с. 8]. Найважливіша особливість зазначеного підходу полягає, як убачається, у тому, що під час установлення функцій держави «необхідно виявляти не всі напрями її діяльності, а лише такі з них, без яких дана держава на даному історичному етапі або протягом усього свого розвитку обійтися не спроможна» [4, с. 66; 6, с. 137; 7, с. 219].

Безумовно, саме до таких основних напрямів діяльності будь-якої держави належить і забезпечення оборони від зовнішньої агресії, що до того ж є притаманним та необхідним обов'язком, призначенням, роллю держави на будь-якій стадії її історичного та історико-правового розвитку (у тому числі в рамках доктрини правової держави як елемента сучасного феномену розвинутого конституціоналізму).

Відповідно до іншого теоретико-методологічного підходу щодо визначення сутності та правової природи правової категорії «функція держави» цей термін варто розуміти як конкретний зміст діяльності держави, а не її напрями. Так, Д. Ю. Цивалідзе зазначає, що «більш правильним є розглядати функції держави як елементи змісту її багатогранної діяльності» [8, с. 7].

Крім того, низка авторів тлумачить функції держави як «об'єктивно необхідний, владний управлінський вплив держави у певній сфері суспільних відносин, спрямований <...> на збереження даного суспільства, забезпечення його цілісності та життєдіяльності» [9, с. 147].

На наш погляд, обидві позиції можуть бути успішно спроектовані на конкретну сферу суспільних відносин та інтегровані до єдиного, уніфікованого профільного визначення, згідно з яким функцію оборони держави доцільно розглядати як природне, іманентно притаманне призначення держави як унікальної політичної організації всього суспільства, що проявляється в її обов'язку щодо захисту екзистенціально важливих національних інтересів через реалізацію цілісного комплексу нормативно встановлених повноважень органів та посадових осіб публічної влади.

Слід зазначити, що з-поміж інших життєво важливих для соціуму об'єктів правового регулювання такою ключовою для забезпечення виживання і сталого розвитку суспільства й кожного окремого індивіда сферою суспільних відносин є забезпечення оборони держави, яка здійснюється компетентними органами та посадовими особами публічної влади згідно з нормативно визначеним структурно-функціональним принципом розподілу влади у відповідній державі.

З історико-правової точки зору формування функції оборони держави має декілька ключових передумов та внутрішніх характеристик, які слід виокремити з метою належного

розуміння об'єктивних закономірностей становлення та розвитку вказаного напрямку діяльності держави та її системи публічно-владних інститутів.

По-перше, історично від виникнення перших організованих держав до Нового часу суб'єктом (носієм) функції оборони був монарх, а її об'єктом – індивідуальний суверен, тобто фактично два вказані стани співпадали, а отже фактично здійснювалася оборона політичних інтересів монарха-суверена, а не суспільства чи народу в цілому. Як зазначав з огляду на це ще в 1280–1283 рр. Ф. де Бомануар, сувереном є король, оскільки його панівне становище в королівстві суверенне [10, с. 43]. Саме в цей період у французькій мові затвердилося поняття «суверенітет» як певна позиція панування, влади, унікального становища, що захищається та обороняється суверенними збройними силами, безпосередньо підпорядкованими суверену-монарху. Крім того, на думку Т. Моммзена, висловлену щодо сутності титулу «імператор» у Стародавньому Римі, цей титул мав сенс «вищої військової влади, ідентифікуючись із персоною її носія» [11, с. 68], тобто імператор був носієм функції оборони держави та особою, персонально відповідальною за її належну реалізацію, але водночас і такою, що має необмежені повноваження та спрямовує зусилля збройних сил насамперед на забезпечення власної авторитарної політичної влади через її ототожнення з національними інтересами держави загалом.

По-друге, подальший розвиток концепції оборони в Новий час як функції суверенної держави пов'язаний із поступовим визнанням народного суверенітету як необхідної передумови державного суверенітету та політичної нації як джерела влади в державі. Як зауважував у контексті вказаних трансформацій Г. Ласкі, «ми маємо знаходити істинне розуміння суверенітету не у використанні примусової влади, що користується власними інструментами, а у вияві доброї волі, заради якої ця влада здійснюється... Де торжествує суверенітет, де діє держава, ця дія відбувається зі згоди людей» [12, с. 4]. Починаючи з Нового часу, оборона держави сприймається як справа всього суспільства, що відображає загальне благо та спільний інтерес кожного члена соціуму у стані фізичної захищеності та безпеки.

Водночас ще Аристотель у своїх роздумах щодо ідеального державного облаштування та способів управління суспільством висував критерій безпеки громадян [13, с. 509]. Відомий мислитель Б. Спіноза головною метою створення «громадянського суспільства» називав «мир та безпеку життя» [14, с. 311], а Ж.-Ж. Руссо стверджував, що найважливішою турботою держави має бути «турбота про самозбереження» [15, с. 171].

Проте, за слушним твердженням Г. П. Ситника, В. М. Олуйка, М. П. Вавринчука, першим, хто із системних позицій проаналізував проблеми безпеки й виживання держави, суспільства та окремого індивіда в контексті їх взаємодії, був Т. Гоббс [16, с. 20]. На його думку, страх перед загрозами власній безпеці змушує людину жити в суспільстві та шукати в ньому засоби колективного захисту від зазначених загроз [17, с. 731], а забезпечити такий захист належним чином може виключно держава як політична організація всього суспільства, а не окремої його частини, яка володіє реальною можливістю та юридичним правом на легальні примусові дії у внутрішніх справах і застосування військової сили для самооборони від зовнішньої агресії.

По-третє, сучасний стан правового регулювання функції оборони держави безпосередньо втілює в собі міжнародно-правові принципи та норми у сфері забезпечення миру та безпеки в міждержавних відносинах.

Сучасні тлумачні словники трактують поняття «безпека» як стан, коли немає небезпеки, тобто як стан, за якого ніщо не загрожує кому-небудь або чому-небудь [18, с. 368]. З подібним визначенням не можна погодитися повною мірою, адже за такого підходу розглядається виключно ідеальна ситуація, що навряд чи може бути досягнута за реальних

політичних, правових, соціально-економічних, культурних (духовних) умов існування будь-якого сучасного суспільства та світу в цілому. У цьому контексті варто визнати справедливим зауваження В. Л. Манілова про те, що зміст категорії «безпека» становить певний стан системи, досягнутий унаслідок запобігання шкоди її розвитку (життєдіяльності) [19, с. 368].

Зокрема, на користь такого підходу до визначення юридичної сутності терміна «безпека» свідчить зміст міжнародно-правових документів, передусім Статут ООН, який визначив як одну з головних цілей створення та діяльності ООН об'єднання зусиль міжнародного співтовариства для підтримання безпеки, а держави-учасниці ОБСЄ у ст. 5 Заключного акта від 1 серпня 1975 року ухвалили: «...утримуватися від будь-яких дій, які можуть погіршити становище до такої міри, що буде поставлено під загрозу підтримання <...> безпеки» [20, с. 9].

Отже, на міжнародно-правовому рівні безпеку в широкому значенні розуміють як деяку якість міжнародних відносин, яка зумовлюється тим чи іншим рівнем міждержавних правовідносин, а тому безпеку можна розглядати як своєрідну інтегральну характеристику соціальної системи, що залежить від багатьох параметрів і характеризує той чи інший її стан (аж до людської цивілізації включно). У цьому разі досягнення такого стану соціальної системи визначає її головну ціль, а також спосіб та умови існування під впливом тих чи інших факторів, і саме це, на наш погляд, є кінцевою метою та комплексним показником ефективності реалізації державою функції оборони як іманентно притаманного їй соціального призначення.

Варто наголосити, що в сучасних правових державах функція оборони реалізується на фундаментальних засадах декількох загальних принципів права, які мають природно-правовий характер та в низці випадків пряму конституційно-правову регламентацію.

Загалом на підставі проведеного порівняльно-правового аналізу конституційного законодавства України й зарубіжних країн, а також міжнародно-правових джерел універсального та регіонального масштабу можна визначити такі принципи реалізації функції оборони держави, притаманні сучасним правовим (конституційним) державам із демократичним політичним режимом: а) державний суверенітет у зовнішній політиці та суверенна рівність держав між собою в міжнародних відносинах; б) пріоритет прав людини; в) самовизначення народів; г) невтручання у внутрішні справи інших держав; ґ) відмова від державного тероризму; д) принцип мирного врегулювання міжнародних спорів.

Зокрема, принцип державного суверенітету закріплено практично в усіх сучасних конституціях, до того ж більшості конституцій притаманний підхід до визначення суверенітету, відповідно до якого застосовується категорія народного суверенітету, тобто носієм влади визнається саме народ, що здійснює державну владу безпосередньо, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Пріоритет прав людини є ще одним правовим принципом забезпечення оборони держави, що прямо відображає відповідний основний принцип міжнародного права та головне внутрішнє призначення держави, що проголошує або фактично є соціальною, правовою, демократичною засадою, адже, як зазначено у ст. 16 французької Декларації прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 року, «суспільство, у якому не забезпечено користування правами і не проведено поділ влади, не має Конституції» [21].

Принцип самовизначення народів, у свою чергу, слід розглядати в контексті забезпечення функції оборони держави у двох основних значеннях.

По-перше, народ будь-якої країни має самостійно приймати рішення, підтримувати наявний у державі суспільний лад і політичний устрій чи вимагати змін у тому чи іншому напрямі шляхом голосування або в певних випадках через акти протесту аж до повстання чи революції.

По-друге, ідеться про певні територіальні зміни держави: об'єднання кількох незалежних держав у єдину державу, відокремлення від держави частини її території і створення на ній окремої самостійної держави або приєднання до території іншої незалежної держави. Таке об'єднання, приєднання чи розділення здійснюється відповідно до висловленої волі народу, а також за умови додержання норм і принципів міжнародного та конституційного права.

Згідно з цим принципом народи мають право вільно визначати свій політичний статус, економічний, соціальний і культурний розвиток, тому саме це право, на наш погляд, становить першочерговий предмет захисту в межах реалізації функції оборони держави від зовнішньої агресії.

Відповідно до п. 7 ст. 2 Статуту ООН принцип невтручання у внутрішні справи означає заборону державам і міжнародним організаціям втручання у внутрішні справи держав і народів. Розширюючи зміст цієї формули, Декларація про неприпустимість інтервенції і втручання у внутрішні справи держав (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1981 року) урочисто проголосила: «Жодна держава або група держав не має права здійснювати інтервенцію, або втручання в будь-якій формі, або з якоїсь причини у внутрішні й зовнішні справи інших держав». Декларація передбачає також зобов'язання кожної держави «боротися в рамках своїх конституційних повноважень проти розповсюдження фальшивих або неправдивих повідомлень, які можуть розглядатися як втручання у внутрішні справи інших держав або як такі, що завдають шкоди зміцненню миру, співробітництву і дружнім відносинам між державами» [22].

Указаний принцип (разом із принципом суверенної рівності держав) отримав свій логічний розвиток через конституційний принцип мирного врегулювання міжнародних спорів як імперативного зобов'язання держави утримуватися у своїй зовнішній політиці від застосування сили чи погрози силою. Прикладом конституційного закріплення цього принципу є положення ст. 9 Конституції Італії: «Італія заперечує війну як посягання на свободу інших народів та як спосіб вирішення міжнародних спорів...». Схожі за юридичним змістом та конституційно-правовими наслідками формулювання містяться в Конституції Японії (ст. 9), Конституції України (ст. 18) та інших країн світу. Тож сучасне концептуальне розуміння функції оборони держави передбачає виключно здійснення самооборони від акту агресії, який вже фактично розпочався і триває, водночас початок військових дій першим з будь-яким обґрунтуванням та дотриманням певних формально-юридичних процедур згідно з основним міжнародно-правовим принципом незастосування сили чи погрози силою вважається міжнародним злочином – актом агресії. Можна констатувати, що право на війну після прийняття Статуту ООН 1945 р. юридично було виключене з переліку суверенних прав держави, а замість нього з'явився доктринальний концепт «право на самооборону», тобто легітимна реалізація функції оборони в сучасних умовах політико-правового розвитку можлива лише у двох випадках: а) для здійснення індивідуальної чи колективної самооборони від акту зовнішньої збройної агресії; б) на виконання резолюції Ради Безпеки ООН, що санкціонує застосування світовим співтовариством відповідних примусових заходів.

В останні роки дослідники виокремлюють ще один конституційний принцип забезпечення національної безпеки та оборони, визначаючи його відмову від державного тероризму, який розуміють як «репресії відповідних державних органів проти свого власного населення, або тероризм інспірований, або підтриманий на державному рівні щодо інших країн, опозиційних партій чи окремих осіб» [23, с. 15]. Передусім державним тероризмом вважають певні незаконні, неправові насильницькі дії з боку держави з метою задоволення певних політичних, економічних або інших власних інтересів. З цього погляду

можна констатувати, що у світі немає жодної чинної Конституції або іншого джерела національної системи права, положення яких схвалюють чи проголошують терористичні або інші насильницькі методи здійснення державної зовнішньої чи внутрішньої політики припустимими або бажаними, але водночас указані прояви наявні в деяких суспільствах фактично, усупереч чинним правовим принципам і нормам. Зазначимо, що будь-які форми так званого «державного тероризму» в умовах функціонування сучасної правової держави є несумісними з внутрішньою сутністю функції оборони, адже спрямовуються на порушення прав та законних інтересів інших суб'єктів правових відносин, а не на забезпечення стану захищеності власних національних інтересів, а саме це є єдино можливим змістом функції оборони держави за умови дотримання фундаментальних і переважно визначальних принципів верховенства права та суверенної рівності держав.

Крім указаних основних спеціальних конституційних принципів забезпечення національної безпеки та оборони, необхідно звернути увагу на специфічний принцип постійного нейтралітету в зовнішній політиці (його В. Н. Денисов трактує як «позицію держави, що не перебуває у стані війни зі сторонами, які воюють, і не бере участі у воєнних діях» [24, с. 442], що за умови постійності стає особливою позицією держави з будь-якого військового конфлікту, який виникає або може виникнути в майбутньому), притаманний унікальній конституційно-правовій системі Швейцарії на підставі Конституції Швейцарії 1999 р. [25]. Отже, позицію постійного нейтралітету за певних умов з теоретико-методологічної точки зору можна вважати специфічною формою реалізації функції оборони держави, що створює можливість для уникнення прямої участі в будь-яких військових діях та забезпечення в такий спосіб стану захищеності національних інтересів від будь-якої гіпотетичної збройної агресії та інших форм незаконного втручання у внутрішні справи держави, які становлять предмет спільних справ певного соціуму.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження можна зробити загальний концептуальний висновок теоретико-методологічного характеру, що функцію оборони сучасної правової держави слід розуміти як природне, іманентно притаманне призначення держави як унікальної політичної організації всього суспільства, що проявляється в її обов'язку щодо захисту екзистенціально важливих національних інтересів через реалізацію цілісного комплексу нормативно визначених повноважень органів та посадових осіб публічної влади. До того ж функція оборони здійснюється в інтересах усього суспільства, яке утворює політичну націю – народ певної держави, з метою забезпечення стану захищеності життєво важливих національних інтересів від актів зовнішньої агресії чи будь-яких інших форм незаконного зовнішнього втручання до сфери внутрішніх справ суверенної держави.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в необхідності визначення сутності та форм реалізації функції оборони держави в сучасних умовах появи принципово нових загроз, що є проявами «гібридної» зовнішньої агресії. Зокрема, ідеться про актуальність наукового теоретичного опрацювання та формулювання відповідних практичних пропозицій щодо створення комплексного концептуального розуміння оборони як сукупності заходів у військовій, політичній, соціально-економічній, культурно-духовній, інформаційно-комунікаційній сферах життєдіяльності суспільства та функціонування системи публічної влади.

Список використаних джерел

1. Философский энциклопедический словарь. М., 1983. 800 с.
2. Философский словарь / под. ред. И. Т. Фролова. 5-е изд. М., 1987. 960 с.
3. Словарь иностранных слов. 18-е изд., стер. М. : Русский язык, 1989. 980 с.
4. Затонский В. А. Эффективная государственность / под. ред. А. В. Малько. М. : Юристъ, 2006. 324 с.

5. Черноголовкин Н. В. Теория функций социалистического государства. М., 1970. 240 с.
6. Тененбаум В. О. Государство: система категорий. Саратов, 1971. 265 с.
7. Марксистско-ленинская общая теория государства и права: основные институты и понятия. М., 1970. 600 с.
8. Цивалидзе Д. Ю. Развитие экономических функций социалистического государства в современных условиях : автореф. дисс. ... докт. экон. наук. М., 1971. 18 с.
9. Кузнецов И. А. К вопросу о понятии функций государства. *Вопросы теории государства и права: межвузовский сборник научных трудов*. Вып. 3. Под ред. И. Н. Сенякина. Саратов, 2001. С. 145–154.
10. Мусихин Г. И. Суверенитет, монархия и революция. *Суверенитет: трансформация понятий и практик*. М. : МГИМО-Университет, 2008. С. 43–57.
11. Mommsen T. Romisches Staatsrecht. Leipzig, 1877. 770 s.
12. Laski H. J. Studies of the Problem of Sovereignty. L., 1968. 171 p.
13. Аристотель. Политика. Соч. в 4-х т. М. : Мысль, 1983. Т. 4. 890 с.
14. Спиноза Б. Избранные произведения : в 2-х т. М. : Мысль, 1957. Т. 2. 600 с.
15. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. М. : Мысль, 1969. 400 с.
16. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України : навчальний посібник / за заг. ред. Г. П. Ситника. Хмельницький; Київ : Кондор, 2007. 616 с.
17. Гоббс Т. Сочинения : в 2-х т. / пер. с англ.; сост. В. В. Соколов. М. : Мысль, 1982. Т. 1. 621 с.
18. Безопасность России. Правовые, социально-экономические и научно-технические аспекты. Словарь терминов и определений. 2-е изд. М., 1999. 800 с.
19. Манилов В. Л. Безопасность в эпоху партнёрства. М. : ТЕППА, 1999. 700 с.
20. Ведомости Верховного Совета СССР. М., 1975. С. 6–18.
21. Декларация прав человека и гражданина 1789 г. URL: <http://liberte.newmail.ru/declaration.html> (дата звернення: 23.01.2022).
22. Страшун Б. А. Вступительная статья к Конституции Швейцарии 1999 г. *Конституции государств Европы*. М. : Норма, 2001. URL: http://www.constitution.garant.ru/DOC_3864915.htm (дата звернення: 23.01.2022).
23. Коваленко А. И. Правовое государство: концепции и реальность. М., 1993. 150 с.
24. Великий энциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. К. : Юридична думка, 2007. 992 с.
25. Конституция Швейцарии 1999 г. URL: http://www.constitution.garant.ru/DOC_3864915.htm (дата звернення: 23.01.2022).

References

1. Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. М., 1983. 800 s. [in Russian].
2. Filosofskiy slovar [Philosophical Dictionary] / pod. red. I. T. Frolova. 5-e izd. М., 1987. 960 s. [in Russian].
3. Slovar inostrannyih slov [Dictionary of foreign words]. 18-e izd., ster. М. : Russkiy yazyik, 1989. 980 s. [in Russian].
4. Zatonskiy, V. A. (2006). Effektivnaya gosudarstvennost [Effective statehood] / pod. red. A. V. Malko. М. : Yurist. 324 s. [in Russian].
5. Chernogolovkin, N. V. (1970). Teoriya funktsiy sotsialisticheskogo gosudarstva [Theory of the functions of the socialist state]. М. 240 s. [in Russian].
6. Tenenbaum, V. O. (1971). Gosudarstvo: sistema kategoriy [State: category system]. Saratov. 265 s. [in Russian].
7. Marksistsko-leninskaya obschaya teoriya gosudarstva i prava: osnovnyie instituty i ponyatiya [Marxist-Leninist General Theory of State and Law: Basic Institutions and Concepts]. М., 1970. 600 s. [in Russian].
8. Tzivalidze, D. Yu. (1971). Razvitie ekonomicheskikh funktsiy sotsialisticheskogo gosudarstva v sovremennyih usloviyah [Development of the economic functions of the socialist state in modern conditions] : avtoref. diss. ... dokt. ekon. nauk. М. 18 s. [in Russian].
9. Kuznetsov, I. A. (2001). K voprosu o ponyatii funktsiy gosudarstva [On the question of the concept of the functions of the state]. *Voprosy teorii gosudarstva i prava: mezhvuzovskiy sbornik nauchnyih trudov*. Vyp. 3. Pod red. I. N. Senyakina. Saratov. S. 145–154 [in Russian].
10. Musihin, G. I. (2008). Suverenitet, monarhiya i revolyutsiya [Sovereignty, monarchy and revolution]. *Suverenitet: transformatsiya ponyatij i praktik*. М. : MGIMO-Universitet. S. 43–57 [in Russian].
11. Mommsen T. Romisches Staatsrecht. Leipzig, 1877. 770 s.
12. Laski H. J. Studies of the Problem of Sovereignty. L., 1968. 171 p.

13. Aristotel (1983). Politika [Politics]. Soch. v 4-h t. M.: Myisl. T. 4. 890 s. [in Russian].
14. Spinoza, B. (1957). Izbrannyye proizvedeniya [Selected works] : v 2-h t. M. : Myisl. T 2. 600 s. [in Russian].
15. Russo, Zh.-Zh. (1969). Ob obschestvennom dogovore [About the social contract]. M. : Myisl. 400 s. [in Russian].
16. Sytnyk, H. P., Oluiko, V. M., Vavrynychuk, M. P. (2007). Natsionalna bezpeka Ukrainy [National security of Ukraine] : navchalnyi posibnyk / za zah. red. H. P. Sytnyka. Khmelnytskyi; Kyiv : Kondor. 616 s. [in Ukrainian].
17. Gobbs, T. (1982). Sochineniya [Compositions] : v 2-h t. Per. s angl.; sost. V. V. Sokolov. M. : Myisl. T. 1. 621 s. [in Russian].
18. Bezopasnost Rossii. Pravovyie, sotsialno-ekonomicheskie i nauchno-tehnicheskie aspektyi Russian security. [Legal, socio-economic and scientific and technical aspects]. Slovar terminov i opredeleniy. 2-e izd. M., 1999. 800 s. [in Russian].
19. Manilov, V. L. (1999). Bezopasnost v epohu partnyorstva [Security in the age of partnership]. M : TERRA. 700 s. [in Russian].
20. Vedomosti Verhovnogo Soveta SSSR [Data of the Supreme Soviet of the USSR]. M., 1975. S. 6–18 [in Russian].
21. Deklaratsiya prav cheloveka i grazhdanina 1789 g. [Declaration of the Rights of Man and of the Citizen 1789]. URL: <http://liberte.newmail.ru/declaration.html> (data zvernennia: 23.01.2022) [in Russian].
22. Strashun, B. A. (2001). Vstupitelnaya statya k Kosntitutsii Shveysarii 1999 g. [Introductory article to the 1999 Swiss Constitution]. *Konstitutsii gosudarstv Evropyi*. M. : Norma. URL: http://www.constitution.garant.ru/DOC_3864915.htm (data zvernennia: 23.01.2022) [in Russian].
23. Kovalenko, A. I. (1993). Pravovoe gosudarstvo: kontseptsii i realnost [Rule of Law: Concepts and Reality]. M. 150 s. [in Russian].
24. Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk [Big Encyclopedic Law Dictionary] / za red. Yu. S. Shemshuchenka. K. : Yurydychna dumka, 2007. 992 s. [in Ukrainian].
25. Konstitutsiya Shveysarii 1999 g. [The Swiss Constitution 1999]. URL: http://www.constitution.garant.ru/DOC_3864915.htm (data zvernennia: 23.01.2022) [in Russian].

Severinova Oleksandra,

Doctor of Law, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Mariupol)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3013-9815>

FUNCTION OF STATE DEFENSE: HISTORICAL AND LEGAL AND THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

The article analyzes the historical and legal principles and theoretical and methodological aspects of the formation and development of the state defense function. The structural elements of the state defense function are classified and systematized, its complex author's definition is given. It is concluded that the function of defense of the modern rule of law should be understood as a natural, inherent purpose of the state as a unique political organization of society, which is manifested in its duty to protect existentially important national interests through the implementation of a comprehensive set of statutory powers authorities. The defense function is carried out in the interests of the whole society, which forms a political nation – the people of a state, in order to ensure the protection of vital national interests from acts of external aggression or any other form of illegal external interference in the internal affairs of a sovereign state. It is emphasized that the problem of determining the current content of the state defense function is especially acute in the current conditions of external armed aggression of the Russian Federation and its controlled illegal armed groups against state sovereignty, political independence, territorial integrity of our state, including de facto foreign occupation of the Autonomous Republic of Crimea, control over certain districts of Donetsk and Luhansk regions. It is determined that such a situation requires detailing the defense powers of state bodies, regulating legal relations at all levels of public power, reorienting the state apparatus to activities during hostilities, adopting clear norms on martial law and the legal regime of anti-terrorist operation. From the point of view of international law and domestic law, the self-defense of the Ukrainian people from external aggression can be achieved only in combination with the rule of law and strict observance of the rule of law by constitutional subjects. It is proved that the position of permanent neutrality under certain conditions from the theoretical and methodological point of view can be considered a specific form of state defense, which creates conditions to avoid direct participation in any military action and thus ensure protection of national interests from any hypothetical armed aggression and other forms of illegal interference in the internal affairs of the state, which are the subject of common affairs of this society.

Key words: *defense; state functions; state sovereignty; state apparatus; constitutional state.*

Надіслано до редколегії 11.02.2022
Рекомендовано до публікації 16.02.2022